

ЗАХИСТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

Здійснено аналіз та досліджено поняття комерційної таємниці, її ознаки, засади формування і захисту, виявлено основні проблеми і запропоновані шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: *система економічної безпеки, комерційна таємниця, інформаційна система, інформаційні активи, ризики безпеки, інтелектуальна власність.*

Осуществлен анализ и исследовано понятие коммерческой тайны, ее признаки, принципы формирования и защиты, выявлены основные проблемы и предложены пути их решения.

Ключевые слова: *система экономической безопасности, коммерческая тайна, информационная система, информационные активы, риски безопасности, интеллектуальная собственность.*

Protection of trade secrets is a component of economic security entities and defining condition of their success on the market today. The article deals with the analysis and studies of the concept of a trade secret, its signs and principles of formation and protection. The basic problems are revealed and solutions are proposed.

Key words: *system of economic security, trade secret, information system, information assets, security risks, intellectual property.*

Постановка проблеми. В умовах жорсткої конкурентної боротьби і впливу негативних зовнішніх і внутрішніх чинників суб'єкти господарювання змушені створювати систему захисту економічних інтересів підприємства, чільне місце в якій займає захист комерційної таємниці (КТ). У зв'язку з цим проблеми захисту комерційної таємниці були й залишаються актуальними як для науковців, так і для практиків.

Стан дослідження. Питанням захисту комерційної таємниці приділяється значна увага в дослідницьких працях закордонних та вітчизняних учених. Зокрема, проблеми захисту КТ досліджувалися багатьма вченими, які спеціалізуються в сфері економічної або інформаційної безпеки підприємств, такими як Г. Андрощук, Т. Кашаніна, В. Крилов, Ю. Макогон, Ю. Назарова, Ю. Плаксин, О. Перовская, Г. Раєвський, Е. Сергеева, В. Соловйов, А. Фатьянов, В. Ярочкін та ін.

Аналіз наукових досліджень зазначених науковців показує, що їхні праці присвячені, в основному, правовим аспектам комерційної таємниці (право власності на комерційну таємницю, її отримання, використання, зберігання і поширення, правові засади захисту), однак комерційна таємниця з точки зору економічної безпеки первинної ланки господарювання не досліджувалась, а враховуючи динамічний характер розвитку інформаційних технологій (ІТ) потреби вдосконалення захисту комерційної таємниці у суб'єктів господарювання виникають постійно.

Мета дослідження. В умовах сьогодення одними з найважливіших завдань науки і практики стають розроблення і реалізація системи економічної безпеки підприємства. Українські підприємства змушені адаптуватися до умов політичної і соціально-економічної нестабільності та вести пошук адекватних рішень складних проблем і шляхів зниження загроз своєму функціонуванню.

Виклад основних положень. Питання щодо змісту інформації, яка становить комерційну таємницю, завжди викликало багато дискусій. Наприклад, щодо кореляції понять конфіденційної інформації та інформації взагалі та інтелектуальної власності.

Інформація, згідно з законодавством України, є об'єктом права власності, але вона водночас може бути й об'єктом права інтелектуальної власності.

Становлення ринкових відносин в Україні проходить під впливом негативних чинників, серед яких найбільше значення мають: загострення конкурентної боротьби; збільшення монополізації ринку; встановлення контролю кримінальних структур над певними галузями економіки підприємства; зростання державного регулювання економіки і посилення тиску на суб'єкти господарювання з боку державних органів, недосконалість чинного законодавства в сфері економічних відносин, зокрема відсутність правових норм, які б конкретно регламентували питання організації і управління безпекою підприємства і, як наслідок, повна незахищеність підприємницьких структур перед зазначеними вище чинниками.

Дія цих чинників значно посилилась в умовах кризи, яка як ніколи гостро, поставила перед підприємцями першочергове завдання захисту своїх законних економічних інтересів шляхом створення ексклюзивної комплексної системи економічної безпеки (СЕБ), ключове положення в якій закономірно займає захист КТ конкретного суб'єкта підприємницької діяльності (СПД).

Таке особливе місце комерційної таємниці в СЕБ обумовлене економічною природою КТ, сутністю якої є режим конфіденційності інформації, що дозволяє її власнику за всіх існуючих або можливих обставин збільшити доходи, уникнути невиправданих витрат, зберегти становище на ринку товарів, робіт, послуг або отримати іншу комерційну вигоду.

Небезпека агресивних посягань на СПД полягає в тому, що їхньою метою, як правило, є ослаблення конкурента або витіснення його з ринку.

Отже, умови ринкового середовища вимагають від суб'єкта господарювання СПД дій, насамперед спрямованих на захист КТ від зовнішніх і внутрішніх загроз та протидію агресивним посяганням на неї.

Організація захисту КТ як невід'ємної умови діяльності суб'єкта господарювання на ринку потребує певних знань про форми і методи захисту комерційних таємниць, вжиття практичних заходів із забезпечення економічної безпеки підприємств.

Специфічність інституту КТ полягає в тому, що вона не підлягає офіційній реєстрації. Опис, який становить її сутність, має конфіденційний характер і передається іншим СПД під поважні застереження, які, як правило, обумовлюються в ліцензійних договорах про порядок і умови передачі цієї інформації.

Право підприємців на захист своїх законних інтересів та своєї власності, в тому числі КТ, є конституційним правом кожного громадянина України.

У ст.ст. 31, 32, 34, 41, 42, 54 Конституції України [1] встановлені базові правові рамки, в межах яких особа вправі реалізовувати свої права на комерційну таємницю та відстоювати власні законні інтереси у забезпеченні конфіденційності інформації.

Конституція України стала основою для наступного розгалуження та наповнення нормативним змістом законодавства України щодо КТ, розвиток відбувався у таких основних напрямках:

- конкретизація і спеціалізація положень Законів України «Про підприємства в Україні» та «Про інформацію» щодо комерційної таємниці;
- врегулювання доступу органів влади до КТ;
- забезпечення збереження КТ в контексті захисту від недобросовісної конкуренції;
- врегулювання питань відповідальності за правопорушення, пов'язані з комерційною таємницею.

Правовими підставами здійснення захисту конфіденційної інформації в Україні стали положення Цивільного та Господарського кодексів України, Закону України «Про інформацію», «Про підприємства в Україні», «Про власність», «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції», Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів про інформацію.

Зі здобуттям Україною незалежності почав формуватися окремий правовий інститут КТ. Згідно зі ст. 505 ЦК України, комерційною таємницею є інформація, яка є таємною в тому розумінні, що вона загалом чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу із цим видом інформації, через що має комерційну цінність, є предметом заходів щодо збереження її таємності, ужитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Поняття захисту інформації і конкретні види заходів щодо захисту інформації були введені тільки в січні 2011 року Законом України «Про інформацію» в новій редакції, в якому зазначено, що захист інформації – це сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї [6, ст. 1].

Іншими документами, які регламентують питання захисту КТ, є ст. 55 Конституції України, яка проголошує право кожної особи будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань; ст. 155 Господарського кодексу України (ГК України) відносить комерційну таємницю до об'єктів прав інтелектуальної власності; ст. 162 ГК України визначає повноваження суб'єкта господарювання щодо КТ, у тому числі її захист; № 611 – визначає перелік інформації, яка не є комерційною таємницею [9].

Для організації ефективного захисту комерційно цінної економічної інформації необхідно, щоб економічно важливі відомості мали статус комерційної таємниці, тобто потрібно належним чином їх оформити:

- обумовити існування комерційної таємниці в установчих документах;
- виключити з переліку інформацію, яка є державною таємницею, та ту, що не є КТ;
- згрупувати та класифікувати конфіденційну інформацію, яка належить до комерційної таємниці;

- розробити положення про КТ, яке є основним правовим захистом інформації;
- розробити договори-контракти для укладення їх із працівниками щодо нерозголошення КТ, розробити інструкції та порядок ознайомлення працівників із документами щодо захисту інформації;
- розробити правила внутрішнього розпорядку та посадові інструкції осіб, які мають доступ до таємної інформації;
- розробити інструкцію з дотримання режиму таємності та графік роботи з таємними документами тощо.

Юридично оформити право суб'єкта підприємницької діяльності на КТ можна на діючих підприємствах через внесення відповідних доповнень в установчі та інші документи підприємства, а при створенні нових підприємств – відразу ж закріпити його в аналогічних документах.

Закріплення права на КТ здійснюється у таких документах підприємства:

- статуті підприємства, (прописати, що на підприємстві вводится режим комерційної таємниці);
- засновницькому договорі;
- колективному договорі;
- положенні «Про комерційну таємницю і правила її збереження»;
- положенні «Про дозвільну систему доступу виконавців до документів і відомостей, що є комерційною таємницею підприємства», «Режим роботи з комерційною таємницею співробітників»;
- та інших аналогічних документах.

При оформленні переліку відомостей, які становлять КТ, у своїй діяльності комісія повинна керуватись наступним:

- якщо підприємство має у розпорядженні інформацію, яка належить до державної таємниці, її слід виділити в окрему позицію, оскільки цей вид інформації охороняється законодавством України про державну таємницю;
- в окрему позицію також слід виділити ту інформацію, яка не є комерційною таємницею підприємства згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційну таємницю» від 09.08.1993 р. № 611. Ці відомості використовуються при здійсненні перевірок контрольними органами при здачі звітності в різні фонди, аудиторами для проведення аудиту.

Для організації захисту КТ підприємство повинно створити спеціальну комісію на чолі з керівником підприємства, яка займеться групуванням і уточненням інформації для безпосереднього визначення переліку відомостей, що становлять КТ, пропише ці моменти у внутрішніх документах і визначить ступінь відповідальності за їх порушення.

Так, якщо з економічної точки зору певний вид діяльності відповідає цілям підприємства і на даний момент, і в перспективі, а прибуток є вищим, ніж у конкуруючих фірм, тоді експерти повинні визначити, що саме в цьому виді діяльності дозволяє отримувати прибуток. Відповідь на це питання і буде КТ підприємства.

Крім затвердження такого переліку на керівника і комісію підприємства покладається також обов'язок щодо встановлення порядку захисту КТ. Серед методів захисту можна відзначити:

розробку положення про КТ на підприємстві;

розробку інструкцій щодо дотримання співробітниками режиму нерозголошення КТ;

включення до статуту підприємства розділів, що регламентують захист КТ;

розробку угоди про нерозголошення комерційної таємниці з особами, що мають доступ до цієї інформації.

Правові засади захисту КТ від недобросовісної конкуренції передбачені ст. 36 ЦК України й розширені в ст. ст. 16-19 Закону України «Про недобросовісну конкуренцію», а саме: ст. 16 – неправомірне збирання комерційної таємниці; ст. 17 – розголошення комерційної таємниці; ст. 18 – схилення до розголошення комерційної таємниці; ст. 19 – неправомірне використання комерційної таємниці.

Згідно зі ст. 22 цього Закону, на юридичних осіб, винних у скоєнні актів недобросовісної конкуренції, Антимонопольним комітетом накладаються штрафні санкції в розмірі двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [8].

Ст. 231 та ст. 232 Кримінального кодексу України визначають кримінальну відповідальність за посягання на комерційну таємницю [10].

Серед інших заходів, зазначених в Законі, можуть бути заходи з охорони підприємства, організації пропускового режиму, прийому і розстановки кадрів, внутрішнього розпорядку дня, допуску до окремих приміщень, введення таємного діловодства, встановлення порядку користування копіювально-розмножувальною технікою, інженерно-

технічні, криптографічні та інші законні заходи, метою яких є запобігання незаконному заволодінню і використанню КТ і конфіденційної інформації.

Ефективний захист КТ в підприємстві може бути забезпечений лише комплексом правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї.

З кожним днем з'являються нові загрози комерційній таємниці, тому захист інформації має бути безперервним процесом, який відповідає вимогам адекватної протидії найбільш актуальним загрозам.

Встановлення найсучасніших систем не може дати 100% гарантії захисту, однак впровадження раціональної комбінації найбільш актуальних засобів захисту, чітко розробленої правової регламентації захисту комерційної таємниці та конфіденційної інформації дозволить захиститися від більшості загроз, ефективно використовуючи наявний бюджет і ресурси підприємства.

Висновки. Ефективний захист комерційної таємниці в підприємстві може бути забезпечений лише комплексом правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї.

З кожним днем з'являються нові загрози комерційній таємниці, тому захист інформації має бути безперервним процесом, який відповідає вимогам адекватної протидії найбільш актуальним загрозам.

Встановлення найсучасніших систем не може дати повної гарантії захисту, однак впровадження раціональної комбінації найбільш оптимальних засобів захисту, чітко розробленої правової регламентації захисту комерційної таємниці та конфіденційної інформації дозволить захиститися від більшості загроз, ефективно використовуючи наявний бюджет і ресурси підприємства.

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

2. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

3. Господарський Кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 48–52. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

4. Про інформацію: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48 (зі змінами і доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

5. Про захист економічної конкуренції: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 54 (зі змінами і доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

6. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7.06.1996 р. № 236/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

7. Кодекс України про адміністративні порушення від 7.12.1984 р. № 8073-X зі змінами і доповненнями від 7.05.2008 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

9. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611.

10. Андрощук Г.А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны: монография / Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев. – К.: Издательский Дом «Ин Юре», 2000. – 400 с.

11. Сляднева А. Определение понятия коммерческой тайны субъекта хозяйствования / А. Сляднева // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 9. – С. 40–43.

12. Ткачук И.Б. Коммерческая тайна: организация защиты, расследование посягательств / И.Б. Ткачук. – М.: Изд-во «Щит-М», 2000. – 168 с.

УДК 658.15+336.71

О.В. Горалько

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розглядається сутність і складові банківської безпеки. Пропонуються підходи до визначення фінансової безпеки банківської системи, з'ясовуються зовнішні та внутрішні загрози фінансовій безпеці комерційного банку та розглядаються зовнішні і внутрішні інструменти забезпечення фінансової безпеки банківської системи.

Ключові слова: банківська діяльність, банківська безпека, фінансова безпека банку, характеристики фінансової безпеки банку, рівень фінансової безпеки, загрози фінансовій безпеці банку, інструменти забезпечення фінансової безпеки банківської системи.

Рассматривается сущность и составляющие банковской безопасности. Предлагаются подходы к определению финансовой безопасности банковской системы, определяются внешние и внутренние угрозы финансовой безопасности коммерческого банка и рассматриваются внешние и внутренние инструменты обеспечения финансовой безопасности банковской системы.